

DOI:10.26104/NNTIK.2022.69.89.009

Бекирова Д.О., Койчуманова И.Т.

РЕГИОНДУН АТААНДАШТЫККА ЖӨНДӨМДҮҮЛҮГҮН ӨНҮКТҮРҮҮ
ҮЧҮН КЛАСТЕРДИК ЫКМАНЫ ӨНҮКТҮРҮҮ

Бекирова Д.О., Койчуманова И.Т.

РАЗРАБОТКА КЛАСТЕРНОГО ПОДХОДА К РАЗВИТИЮ
КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ РЕГИОНА

D. Bekirova, I. Koichumanova

DEVELOPMENT OF A CLUSTER APPROACH TO DEVELOP
THE COMPETITIVENESS OF THE REGION

УДК: 332.143

Макалада региондорду өнүктүрүүдө кластердин ролу жана мааниси талкууланат. Региондордо кластерлерди түзүүнүн жана иштеешинин артыкчылыктары жана кемчиликтери талдоого алынган. Аймактык экономиканын туруктуу өнүгүүсүн калыптандыруунун жана аймактардын атаандаштыкка жөндөмдүүлүгүн жогорулатуунун куралы катары кластерди өнүктүрүү зарыл деген тыянак чыгарылды. Өлкөнүн социалдык-экономикалык потенциалынын деңгээли көбүнчө анын чегинде чарба жүргүзүүчү субъектилердин (региондордун) өнүгүүсү менен аныкталат. Экономикалык мейкиндик катары аймактык субъект өз кезегинде инновациялык өнүгүүгө жана региондордун атаандаштыкка жөндөмдүүлүгүн жогорулатууга багытталган илимий-практикалык изилдөөлөрдүн өсүшүнө алып келген инновациялык жана атаандаштыкка жөндөмдүүлүк менен эң негизги эки өзгөчөлүк менен мүнөздөлүшү мүмкүн. Азыркы учурда экономисттердин алдында туруктуу өсүштүн жогорку темптерин камсыз кылуу жана бардык деңгээлдеги атаандаштыкка жөндөмдүүлүктү жогорулатуу маселелери турат.

Негизги сөздөр: кластер, атаандаштык, экономикалык мейкиндик, социалдык-экономикалык өнүгүү.

В статье рассматривается роль и значение кластера в региональном развитии. Анализируются преимущества и недостатки создания и функционирования кластеров в регионах. Делается вывод, что о необходимости развития кластера как инструмента формирования устойчивого развития региональной экономики и повышения конкурентоспособности регионов. Уровень социально-экономического потенциала страны во многом определяется развитием ее территориальных образований (регионов, областей), в рамках которых функционируют хозяйствующие субъекты. В свою очередь, территориальное образование как экономическое пространство можно охарактеризовать двумя наиболее ключевыми признаками: инновационностью и конкурентоспособностью, которые обусловили рост научно-практических исследований, направленных на инновационное развитие и повышение конкурентоспособности регионов. В настоящее время перед экономистами достаточно остро стоят вопросы обеспечения высоких темпов устойчивого роста и повышения конкурентоспособности на всех уровнях.

Ключевые слова: кластер, конкуренция, экономическое пространство, социально-экономическое развитие.

The article discusses the role and importance of the cluster in regional development. The advantages and disadvantages of the creation and functioning of clusters in the regions are analyzed. It

is concluded that it is necessary to develop a cluster as a tool for shaping the sustainable development of the regional economy and increasing the competitiveness of regions. The level of the country's socio-economic potential is largely determined by the development of its territorial entities (regions, regions), within which economic entities operate. In turn, a territorial entity as an economic space can be characterized by two of the most key features: innovativeness and competitiveness, which have led to the growth of scientific and practical research aimed at innovative development and increasing the competitiveness of regions. Currently, economists are faced with the issues of ensuring high rates of sustainable growth and increasing competitiveness at all levels.

Key words: cluster, competition, economic space, socio-economic development.

Экономикалык жактан өз ара байланышкан ишканалардын белгилүү бир аймагындагы өнөр жай агломерациясы катары кластер кубулушу кол өнөрчүлүк өндүрүшүнүн доорунан бери эле белгилүү. Бирок 20-кылымдын акыркы чейрегинде гана өнөр жай кластерлери региондордун экономикалык өнүгүүсүнүн маанилүү фактору катары карала баштаган. Учурда кластерлер түзүлүп жаткан аймактар экономикалык өнүгүүдө лидерге айланат деген көз караш барган сайын кеңири таанылып жатат.

Мындай алдыңкы аймактар улуттук экономикалардын атаандаштыкка жөндөмдүүлүгүн аныктайт. Экономиканын атаандаштыкка жөндөмдүүлүгүн жогорулатуунун жолдору катары кластерлерге заманбап көз караштарды изилдөө азыркы маанисинде актуалдуу кластердик теориянын негиздөөчүсү америкалык экономист, Гарвард бизнес мектебинин профессору Майкл Портер болгон деп айтууга мүмкүндүк берет. Ал биринчилерден болуп кластер феноменин эң толук концептуализациялаган жана аны «өз ара байланышкан компаниялардын, адистештирилген жеткирүүчүлөрдүн, кызмат көрсөтүүчүлөрдүн, тектеш тармактардагы фирмалардын, ошондой эле алардын ишмердүүлүгү менен байланышкан уюмдардын (мисалы, университеттер) географиялык жактан топтолгон тобу катары аныктаган.

Стандарттар боюнча агенттиктер жана соода бирикмелери айрым тармактарда атаандашып, бирок

ошол эле учурда биргелешип иштешет. Кластердин ичиндеги компаниялар жана алар менен байланышкан уюмдар жалпы иш менен мүнөздөлөт, географиялык жактан бириккен жана бири-бирин толуктап турат. М.Портер өндүрүштү уюштуруу формасын аныктоо үчүн жаңы терминди сунуштап гана тим болбостон, аны экономиканын атаандаштыкка жөндөмдүүлүгүн жогорулатуу боюнча мамлекеттик саясаттын объектиси катары караган. Дал ушул аспект кластерлердин илимий чөйрөдө гана эмес, административдик чөйрөдө да тез популярдуулугуна өбөлгө түзгөн. М.Портердин кластердик теориясынын маңызы эмнеде? Ал экономиканын атаандаштыкка жөндөмдүүлүгүн калыптандыруучу «детерминанттар» (же факторлор)

деп аталгандарга негизделген. Булар:

- 1) фактордук шарттар;
- 2) суроо-талаптын шарттары;
- 3) байланыштуу жана көмөкчү тармактар;
- 4) фирмалардын стратегиялары, алардын структурасы жана атаандаштыгы.

М. Портер мамлекеттин атаандаштыкка жөндөмдүүлүгү бул факторлордун өнүгүшү жана активдүү өз ара аракеттенүүсү (күчөтүүчү таасири) менен гана толук түрдө көрүнө алат дегенден чыккан. Детерминанттарды ромб түрүндө («Алмаз» модели) сүрөттөгөн.

Бирок система катары экономиканын атаандаштыкка жөндөмдүүлүгү анын бардык түзүүчү элементтерине түздөн-түз көз каранды.

1-сүрөт. Атаандаш Портер Даймонд (Бриллиант модели).

Алмаздын ортосундагы крест анын бардык компоненттеринин ар дайым өркүндөтүлүп жаткан административдик жана институттук чөйрө тарабынан колдоого алынган өз ара байланышын көрсөтүп турат. Дал ушул ромбдогу өз ара байланыштардын комплекси экономикалык системанын пайда болушун аныктайт жана анын атаандаштыкка жөндөмдүүлүгүн камсыз кылат. Кластерлер алмаздын чокуларынын бирин - «байланышкан жана көмөкчү тармактарды» билдирет. Алар тетиктердин жана технологиялык жабдуулардын линиясына рационализатордук сунуштарды киргизүүнү камсыз кылат, бул алардын конкуренцияга жөндөмдүүлүгүн жогорулатат. Портердин алмазындагы өкмөт катализатор катары иштейт.

Ал компанияларды атаандаштыктын натыйжалуулугун жогорулатууга шыктандырып, жогорку кошумча нарктуу продукцияга суроо-талапты түзүүгө көмөктөшүп, өзгөчө факторлорду түзүүгө жана компаниялардын ортосундагы түз кызматташууну чектөө жана монополияга каршы жөнгө салууну күчөтүү аркылуу жергиликтүү атаандаштыкты өнүктүрүүгө көңүл бурууга тийиш.

Кластердин ишканаларды уюштуруунун башка формаларынан (мисалы, аймактык өндүрүштүк комплекстерден) айырмасы, биринчи кезекте, ички атаандаштык чөйрөнүн жана дүйнөлүк рынокто күчтүү атаандаштык позицияларынын болушунда. Демек, кластерлерде атаандаштыктын жана кызматташтыктын комплекстүү айкалышы түзүлөт.

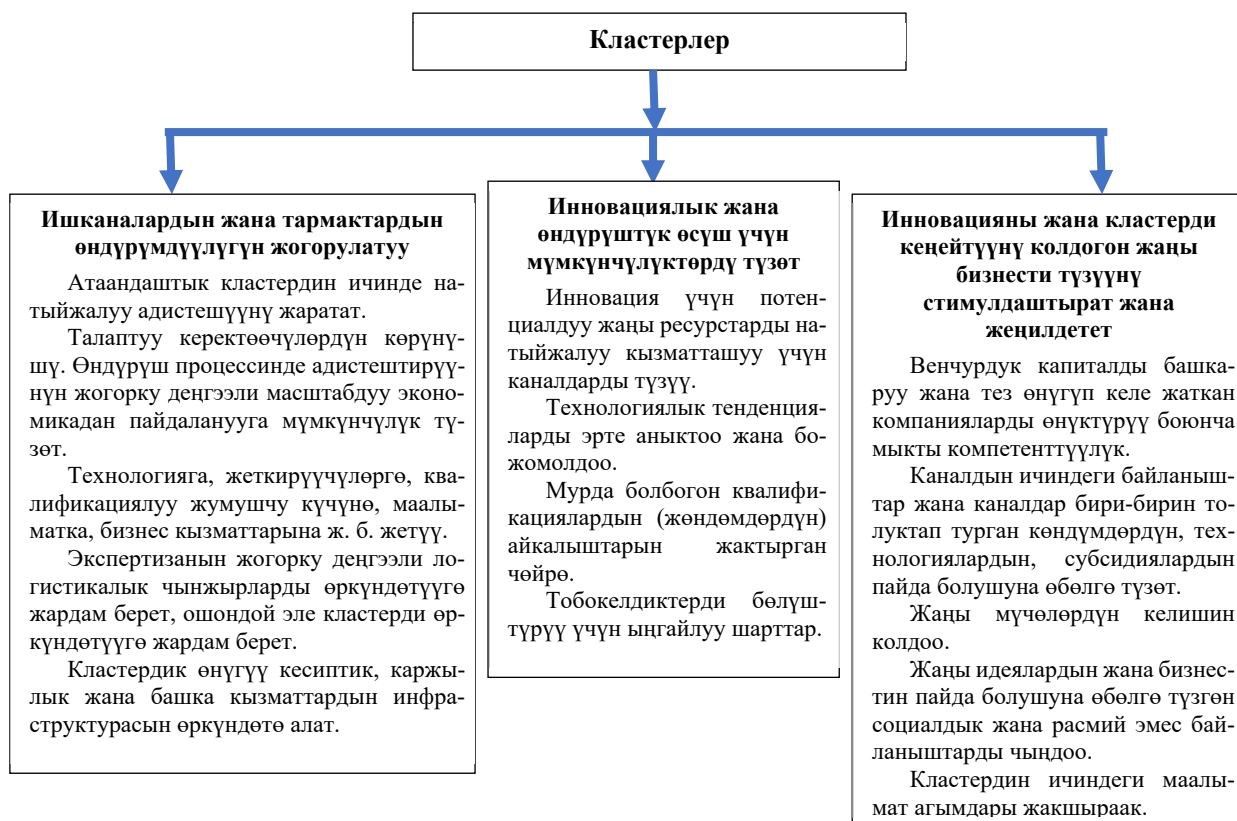
Кластердик тармактардын жаралышы үчүн эң аз дегенде төрт шарт аткарылышы керек. Демократиялаштыруу жана борбордон ажыратуу. Аларсыз ички тармактык процесстерди, байланышты, көптөгөн автономдуу, көз карандысыз фирмалардын бирикмеси не катышууну ишке ашыруу мүмкүн эмес, бирок сырттан бир уюм катары аракеттенет.

Өнөр жай саясатын ишке ашыруунун мындай ыкмаларына өтүү, аларды колдонууда ал биринчи кезекте атаандаштык чөйрөнү камсыз кылуунун каражаты болуп калат. Глобалдык стратегиялаштыруу, бул бизнестин өз аймагынан тышкары кеңейүү жана дүйнөлүк масштабда атаандашуу каалоосун билдирет.

Тармактарды жана ишканаларды башкаруудан аймактарды башкарууга өтүүнү билдирген башкаруу объектисин өзгөртүү. Белгилей кетсек, «кластер» термини эки түрдүү компоненттен турат - тармактык жана аймактык. Ошондуктан алар төмөнкүлөрдү ажыратышат:

- эл аралык эмгек бөлүштүрүүдө эң ийгиликтүү адистештирилген, өз ара байланышкан тармактардын жана кызмат көрсөтүүлөрдүн тобу катары түшүнүлгөн өнөр жай кластери. Региондук (жергиликтүү)

кластер, б.а. окшош же бири-бирин толуктаган продукцияларды чыгарган жана атаандаштыкка жөндөмдүүлүктү жогорулаткан кластерге мүчө фирмалар менен алардын кызматкерлеринин ортосунда маалымат алмашуунун болушу менен мүнөздөлгөн, аларды колдогон бир же чектеш тармактардын жана мекемелердин географиялык жактан топтолгон компаниялардын тобу. Дүйнөлүк экономикадагы кластердин экономиканын атаандаштыкка жөндөмдүүлүгүнө кластерлердин таасири үч багытта жүрөт.

2-сүрөт. Кластерлердин атаандаштыкка жана жергиликтүү кластерлерге тийгизген таасири.

Кластер жараткан маанилүү артыкчылыктардын арасында кластердин ичиндеги фирмалардын жана жергиликтүү уюмдардын маркетинг, технология, кардарлардын учурдагы муктаждыктары тууралуу маалыматка жеткиликтүүлүгү, алар жакшыраак уюштурулуп, азыраак чыгымдалат, бул компанияларга жемештүү иштөөгө жана алдыңкы деңгээлге жетүүгө мүмкүндүк берет.

Кластерлерди түзүү үчүн кандай өбөлгөлөр жана шарттар бар?

1. Методологиялык ыкмаларды, өндүрүштүк кластерлерди түзүүдөгү алдыңкы чет өлкөлүк жана

ата мекендик тажрыйбаны изилдөө бул процессти ишке ашыруу үчүн бир катар өбөлгөлөр талап кылынарын көрсөтүп турат. Бизнес-процесстердин алкагында өз ара аракеттенүүчү, аймактын атаандаштык артыкчылыктарын пайдалануучу жана динамикалуу өнүгүп жаткан рынок сегменттерине багытталган ишканалардын комплексинин болушу.

2. Технологиянын ар кандай, бирок кээ бир жалпы белгилери бар /же продукциянын бир же бир нече түрүн өндүрүүгө адистешкен чакан жана орто ишканалардын олуттуу санынын иштешин.

3. Жогорку ишкердик маданияты бар илимий уюмдардын болушу; квалификациялуу жумушчу күчү; бизнести уюштуруу үчүн зарыл болгон акысыз өндүрүштүк жайларды жана инфраструктуранын болушу.

4. Өнөр жайды өнүктүрүүнү колдоочу жакшы өнүккөн инфраструктура (технопарктер, бизнес-инкубаторлор, маалыматтык технологиялар борборлору, өнөр жай зоналары, инновациялык өнөр жай комплекстери, субподряддык өнүктүрүү агенттиктери).

5. Күчтүү соода палаталары жана компанияларга жолугушууга жана тажрыйба алмашууга мүмкүнчүлүк берген эффективдүү кесиптик ассоциациялардын тартылышы.

6. Ишенимдин жана чыгармачылыктын атмосферасы, бул бир эле аймакта жайгашкан ишканалардын өз ара артыкчылыктарынын натыйжасы. Кластерлерди колдоого жана өнүктүрүүгө багытталган региондук бийликтердин жана администрациялардын саясаты. Кластердин ичиндеги фирмалардын тынымсыз өз ара аракеттенүүсү билимдердин жана кесиптик көндүмдөрдүн формалдуу жана формалдуу эмес алмашуусуна шарт түзөт.

Ал эми кластердеги компаниялардын «критикалык массасынын» түзүлүшү мындан ары жаңы компанияларды, инвестицияларды, кызматтарды жана жеткирүүчүлөрдү тартууга стимул болуп саналат, ошондой эле алардын өзүнүн кесипкөй кадрларын түзүүгө колдоо көрсөтөт. Кластерлердин түзүлүшүнө таасир этүүчү оң шарттарга биринчи кезекте өнүккөн технологиялык маданият жана кызматташууга психологиялык даярдык кирет. Ошол эле учурда кластерлердин өнүгүшүнө тоскоол болгон бир катар факторлорду аныктоого болот. Алар:

а) бизнес-климаттын төмөн сапаты жана инфраструктуранын өнүгүү деңгээли;

б) билим берүү жана илимий-изилдөө программаларынын экономиканын керектөөлөрүнө шайкеш эместиги;

в) өндүрүш секторунун, билим берүү жана илимий уюмдардын начар байланыштары;

г) тармактык жана кесиптик уюмдардын ишинин төмөн натыйжалуулугу;

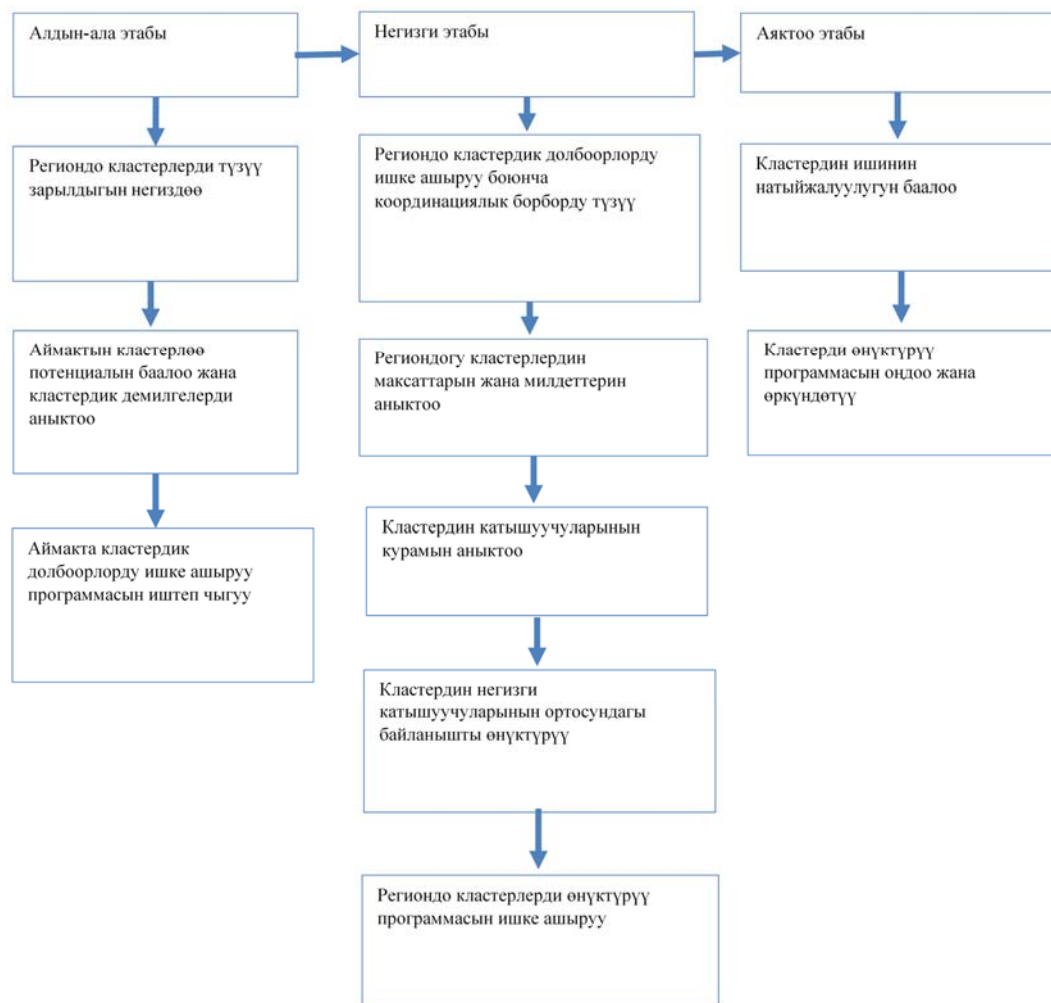
д) кеңири колдонулган кыска мөөнөттүү пландаштыруу горизонту, ал эми кластердик башкарууда кластерди өнүктүрүүдөн реалдуу пайда 5-7 жылдан эрте эмес пайда болот.

Бийликтин ролу оң факторлордун өнүгүшүнө колдоо көрсөтүү жана аймактагы жалпы экономикалык климатты жакшыртуу үчүн мүмкүн болгон бардык чараларды колдонуу менен тоскоолдуктарды жеңүүгө көмөк көрсөтүү болуп саналат. Бир аз жөнөкөйлөтүп, кластерлердин жардамы менен мамлекеттик бийлик органдары жана башкаруу органдары региондун социалдык-экономикалык өнүгүүсү үчүн рыноктун жаңы тенденцияларын натыйжалуураак пайдаланалышат деп айта алабыз.

Кластердик ыкма бийлик органдарына бизнес менен эффективдүү өз ара аракеттенүү үчүн инструменттерди берет, анын мүнөздүү көрсөткүчтөрүн жана тактикалык милдеттерин тереңирээк түшүнүүгө алып келет, аймактын ресурстарын максаттуу жана жүйөлүү реалдуу стратегиялык пландаштырууга, аймактарды өнүктүрүүгө жана атаандаштыкка жөндөмдүүлүктү жогорулатууга мүмкүндүк түзө алат. Узун нарк чынжырлары аймакка инвестицияны жана ага байланыштуу салык кирешелерин көбөйтөт.

Теориялык жана методологиялык ыкмаларды, чет өлкөлүк жана ата мекендик тажрыйбаны изилдөө жана талдоо аймакта үч негизги этапты камтыган кластерлерди түзүү технологиясын аныктоого мүмкүндүк берди (3-сүрөт). Биздин оюбузча, биринчи этап, баштапкы этап принципиалдуу мааниге ээ, анда кластердик потенциал аныкталат жана кластердик долбоорлорду ишке ашыруу программасы иштелип чыгат. Экинчи этаптын милдети болуп региондо кластердик процесстерди активдештирүү, бул процесстерге мүмкүн болуучу катышуучуларды тартуу саналат.

Кластерлөө процесси чындап башталышы үчүн облустун күч түзүмдөрүнүн демилгеси керек. Бийликтин иш-аракеттери биринчи кезекте кластердик долбоорлорду пландаштыруу жана ишке ашыруу максатында координациялык борборду түзүүгө, алардын катышуучуларынын кызыкчылыктарын лоббирлөөгө, ички карама-каршылыктарды жөнгө салууга, иш-чараларды координациялоого, өнүгүүгө көмөктөшүүгө багытталууга тийиш.

3-сүрөт. Аймакта кластер түзүү алгоритми.

Адабияттар:

1. Куценко У.С. Кластеры в экономике - М., 2008.
2. Куценко У.О. предложения по мерам государственной поддержки развития инновационных территориальных кластеров. Подготовлено для Совета по изучению производительных сил в 2011 г.
3. Бекбоева М.А. Нарын облусунда кластердин калыптанышы жана өнүгүшү. - Бишкек, 2019.
4. Ильин В.В. Методы формирования кластеров в промышленности. - М., 2010.
5. Макоев М.М. Туристтик сфераны өнүктүрүүдө кластердик мамиле СКФО.
6. Макоев М.М. / Науковедение. - 2014.